

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 6 Sayı: 24 Volume: 6 Issue: 24

Kış 2013 Winter 2013

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

COĞRAFİ KEŞİFLER VE MEMLÜKLER İLE PORTEKİZLİLER ARASINDAKİ MÜCADELELER

AGE OF DISCOVERY AND MAMLUKS-PORTUGUESE STRUGGLES

Burak Gani EROL*

Özet

1250-1517 yılları arasında Mısır, Suriye ve Hicâz bölgesinde siyâsî, askeri ve iktisâdî otorite tesis edip, 267 yıl boyunca kendisine mahsus “askeri nizâmı” sayesinde bu bölgeyi yöneten Memlûkler, askerlik sanatını en iyi icra eden Türk-İslâm devletlerinin belki de en başında geleniydi. Memlûklerin temelde kara birliklerine istinâd eden askerî bir yapıya sâhip olmalarına rağmen, denizcilik faaliyetlerinde de, verdikleri öneme kıyasla, sahillerinin bulunduğu Akdeniz ve Kızıldeniz’de büyük başarılar imza attıkları söylenilebilir. Memlûkler’in son döneminde vuku bulan coğrafi keşifler dünya tarihinin neticeleri itibarıyla en önemli hadiselerinden birisidir. Gemici yahut Denizci sıfatlarıyla marûf Portekiz Prensi Henrique’in (1394-1460) emri altındaki denizcilere devletin tüm imkanlarını sunarak yeni yerler keşfetmeleri talimatını vermesiyle dünya yeni bir merhaleye girmiş oldu. Hindistan’a gelen Portekizliler Kızıldeniz’de bölgenin hakim gücü olan Memlûkler ile Memlûklerin yıkılış tarihi olan 1517’ye kadar mücadele ettiler. Bu çalışmanın konusu Coğrafi Keşifler ve Memlûkler ile Portekizliler’in mücadelesidir.

Anahtar Kelimeler: Coğrafi Keşifler, Memlûkler, Kızıldeniz, Portekizliler.

Abstract

Between 1250-1517 the Mamluks in Egypt, Syria and Hejaz in the political, military and economic authority have established. 267 years of managing these areas have their military orders. The Mamluks, a military structure, which is based on ground troops had essentially. Maritime activities, as well, according to their importance, can be said to perform great success the coast of the Mediterranean and the Red Sea. Geographical discoveries that took place the last period of the Mamluks and this discoveries at the most important events in the history of the world. Portugal Prince Henrique known adjectives that sailor or seaman (1394-1460) gave all the facilities of the state under the order of sailors and asked them to explore new places and so the world entered a new era. The Portuguese came to India, the Red Sea region, the Mamluks, meantime the only ruler of the region and they fought with Portuguese until Ottomans beat them. Geographical Discoveries and the Mamluks-Portuguese struggles the subject of this study.

Keywords: Age of Discovery, Mamluks, Red Sea, Portuguese.

COĞRAFI KEŞİFLER

Memlûk Devleti' nin hem **Kızıldeniz** hem de **Akdeniz'** de artan askerî faaliyetlerinin yanısıra, *Osmanlı Devleti'* nin de **Akdeniz** havzasında etkinliğini gün geçtikçe arttırması, **Uzak Doğu** ile gerçekleştirdikleri ticarî faaliyetlerini büyük oranda deniz yoluyla icra eden *Batı Avrupa Devletleri'* ni yeni yollar aramaya itmişti. Zira dönemin ticarî teamül ve alışkanlıkları, siyâsî sebepler ve buna bağlı olarak ortaya çıkan güzergahların hemen tamamı *Memlûkler Devleti'* nin kontrolü altındaydı. **Hindistan** ve **Çin** civarından temin edilen ipek, karabiber¹ ve sair baharat başta olmak üzere her türlü ticarî emtia, esir, yağ, şeker, çeşitli kokular, kereste, kumaş, değerli taşlar, fildişi, sînâmeki, turunçgiller, pamuk, madenler, çeşitli boya, uzun elyaflı yün, Hindistan cevizi, gül suyu doğu ticaretinin çıkış kapısı olarak da nitelendirilebilecek olan ve *Memlûklar*in hâkimiyeti yahut denetimi altındaki **Ayzâb**, **Cidde**, **Aden**, **Sevâkin**, **Dehlek**, **Mombasa**, **Zengibar**, **Kuseyr**, **Yenbu'**, limanları vasıtasıyla **İskenderiye**, **Halep**, **Dımaşk**, **Beyrût** limanlarına, diğer bir ifadeyle **Kızıldeniz'** den **Akdeniz'** e ve buradan da *Avrupalı* tüccarlar yahut tüccar devletler vasıtasıyla dünyaya açılıyordu.² Şüphesiz bu durum, *Avrupa'* nın önde gelen liman şehirleri olan ve her biri ayrı bir cumhuriyet görünümündeki **Marsilya**, **Floransa**, **Venedik**, **Ceneviz**, **Pizza** gibi deniz taşımacılığı ve ticâreti vasıtasıyla zenginleşen³ şehir devletlerini ihya ettiği gibi *Memlûklar*in de büyük meblağlara bâliğ gümrük gelirine sâhip olması anlamına geliyordu. Bu deniz aşırı ticaret her iki taraf için de hayati bir önem arz etmekteydi. Doğu ticareti olmaksızın *Avrupa'* nın bâlâda mezkûr tüccar devletleri bekalarını muhâfaza edemeyecekleri gibi tüm *Avrupa* kıtası da pek çok mühim emtiadan yoksun kalacaklardı. *Memlûkler* ise, devletlerinin yapısı gereği, istinâd ettikleri askerî yapıyı devam ettirebilmek, *sultan* ve *ümerâyâ* tabi *memlûklar*in maaşlarını ödeyebilmek⁴, yeni *memlûk* satın alabilmek ve hepsinden de öte tâbilerini askerî güçlerini muhafazaya ve savaşa müteyakkız orduların varlığına dayalı *Müslîm* ve *gayr-Müslîm* düşmanlarını kontrol altında

*Arş. Gör. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Fen-Edeb. Fak. Tarih Bölümü

¹ Karabiber ticareti Kızıldeniz ticaretinin bel kemiğini oluşturan maddelerin başında gelir. Karabiber yemekleri lezzetlendirmek için kullanılan baharatların başında gelmekteydi. Bunun sebebi ise dönemin beslenme alışkanlığı ile alakalıydı. Şöyle ki; Orta çağların Avrupa'sında hayvan yemi sıkıntısı sebebiyle çok az hayvan yetiştirilebiliyordu. Kesilen hayvanların etleri ise ancak tuzlanarak saklanabiliyordu. Karabiber tuzlama esnasında kullanılan bol miktarda tuzun ortaya çıkardığı nahos tadı önleyebilmek için kullanılan bir baharatı ve bu sebeple müşterisi çok fazlaydı, Daniel J. Boorstin (1996). *Keşifler ve Buluşlar*, Ter., F. Dilber, Ankara, s. 192.

² Fârûk Osmân Abâza (Tarihsiz). Eser Tahavvulu et-Ticâret el-Âlemiyye ilâ Re's er-Recâ es-Sâlih alâ Mısır ve Âlem el-Bahr el-Mutavassıt Esnâ el-Karn es-Sâdis Aşer, Kâhire, s. 5-12 (Bundan sonra eser Eser Tahavvul et-Ticâret el-Âlemiyye olarak kısaltılacaktır); Cengiz Orhonlu (1961). "XVI. Asrın İlk Yarısında Kızıldeniz Sahillerinde Osmanlılar", *Tarih Dergisi*, Cilt 12. Sayı 16'dan ayrı basım, s. 2-3.

³ *Batı Roma İmparatorluğu'* nun V. Yüzyıl sonunda tarihe karışmasının ardından Akdeniz'de ticaret ve denizcilik faaliyetleri sarsıntı geçirmiş, fakat durmamıştır. Bundan bir müddet sonra ise Arap Yarımadası'nda *İslâmiyet'* in ortaya çıkması ve hızla yayılması ve bilâhare Akdeniz'e hâkim olması Batı Avrupa'yı ve *Bizans Devleti'* ni ticarî ve iktisâdî bir gerilemeye uğratmıştı. Bu dönemde, *Roma İmparatorluğu* vâsıtasıyla Akdeniz'de ticâret yaparak yaşayan Batı Avrupa, tamamı ile gücünü yitirmiş, içine kapanmış ve kendi kıt kaynaklarıyla ayakta kalmaya çalışmıştır. Bunun tabii sonucu olarak da ticâret zengini liman şehirleri olan Marsilya, Floransa, Venedik, Pizza ve Ceneviz gittikçe fakirleşmeye başlamıştı. Buna mukâbil Akdeniz limanları yavaş yavaş *Müslümanların* eline geçmişti. Ancak *Abbâsiler'* in ve *Endülüs Emeviler'* nin zaafa düşmesi ile X. yüzyılın ikinci yarısından itibaren *Bizans Devleti* tekrar Akdeniz'de üstünlüğü ele geçirmiştir. Bundan sonra *Bizans Devleti*, hem ticarî potansiyelini arttırmak hem de *Roma İmparatorluğu'* nu tekrar ihya etmek gayesi ile İtalya'daki Venedik, Ceneviz, Piza gibi şehir devletlerine kendi topraklarında ticaret yapma imtiyazı tanıdı. XI. Yüzyılın sonlarında başlayan *Haçlı Seferleri*, *İtalyan* şehir devletlerine Akdeniz ticaretinin ve hâkimiyetinin hemen hemen tamamını ele geçirme imkânı verdi. Zira bu seferler neticesinde Urfa, Suriye'nin Akdeniz'e kıyı bölgeleri ile Kudüs ve Antakya'da birer *Latin Prenslığı* kurulmuş ve *İtalyan* şehir devletleri her prenslikte koloniler oluşturmuşlardı. Bu kolonilerde tam bir sömürge yönetimi kuran şehir devletleri, kısa zaman içinde zenginleşmişler, Doğu Akdeniz ile Batı Avrupa'nın ticarî münâsebetlerini temin eden yegâne unsur haline gelmişlerdi. Daha Ayrıntılı bilgi için bkz. Henri Pirenne (1944). *Ortaçağ Kentleri*, (Ter. Şadan Karadeniz), İstanbul; David Abulafia, *Tarih Boyunca Akdeniz Uygurulukları*, Ter. Nurettin Elhüseyni, İstanbul 2005, s. 191-192.

⁴ Özellikle son dönemlerde meydana gelen iktisâdî çöküş, askerlerin maaşlarında yansımış, maaşlarını geç alan yahut alamayan *Memlûk* askerleri bir çok defa Kâhire'nin altını üstüne getirmişlerdi, İbn İyâs (1931). *Bedâi' ez-Zuhûr fi Vekâi' ed-*

tutabilmek maksadı ile *Batı* ile ticârete mecburdular.⁵ Bu sebeplerden mutevellid hem *Avrupalı* devletler hem de *Memlûkler* mümkün mertebe birbirleri ile münasebetlerini iyi tutmaya gayret sarfetmişler, çeşitli vesileler ile gidip-gelen elçilere hüsn-ü muamelede bulunmuşlardı.⁶

Avrupalılar ve *Memlûkler* her ne kadar ortak bir niyet amacıyla işbirliği içinde gözükseler de ortada inkarı ve ihmali mümkün olmayan bir mesele vardı ki bu da bir tarafın *Hristiyan* ve diğer tarafın da *Müslüman* olduğu hakikattir. Din mesnedli bu hakikat siyâsî hadiseler neticesinde ortaya çıktığı vakit her iki tarafında ticârî ilişkilerini menfi yönde etkilemekteydi. Hatt-ı zatında *Memlûklerin* gözünde *Hristiyanlar*, daha da özel bir tâbirle ifade olunmak istenirse *Frenkler*, *Haçlı Seferleri* neticesinde *İslâm* topraklarını işgal ve istila etmiş müstevliler olup yegane gayeleri, onları bu topraklardan söküp almak ve bundan sonra da *İslâm* topraklarını *Hristiyanların* mütecâviz hareketlerine karşı müdafaa etmekte. Bu amaçla 1291 senesine kadar **Suriye** ve **Lübnan**'ın sahil bölgelerinde hâkim *Haçlılara* karşı amansız bir mücâdeleye girilmiş ve sonunda *Orta Doğu*'daki *Haçlı* siyâsî varlığı sona erdirilmişti. *Haçlıların* gözünde ise *Memlûkler*, yine aynı sebeplerden en büyük rakip idi. *Memlûklerin* **Suriye** ve **Lübnan**'daki *Haçlılar* üzerine düzenledikleri seferlere güçleri yettiğince muâvenetle karşı koymuşlar, imkanları nisbetince **Avrupa**'dan yardım almışlar ancak başarısız olarak hâkimiyetlerini kaybetmişlerdi. Bundan sonraki amaç ve gayeleri de kaybettikleri bu toprakları geri almak olmuştu. Ancak edindikleri tecrübeler neticesinde, *Memlûkler Devleti* bakiyesini ve mevcut gücünü muhâfaza ettiği müddetle bunun imkansız olduğunu anlamışlardı. Amaçlarına nâil olmak maksadıyla bundan sonra izleyecekleri yöntem ve usulü öncelikli olarak *Memlûkleri* iktisâdî bakımdan inkıza uğratmak akabinde de eski topraklarına sâhip olmak olarak tayin etmişlerdi. Bunun için bir *Papa*'lık genelgesi yayınlanarak kafirlerle! ticaret ve iş birliği yasaklandıysa da⁷, tüccar devletlerin kâr ve para hırsları sebebiyle hiç bir zaman tam olarak uygulanamamış, gerek aleni gerek gizli anlaşmalar vasıtasıyla ticârî faaliyetler duraksamadan devam ettirilmişti.⁸

15. yy. Akdeniz ticaretinin *Memlûk* ve *Osmanlı Türkleri* tarafından hâkimiyet altına alındığı yıllardı. Yukarıda da değindiğimiz üzere özellikle *Memlûkler*, stratejik ve jeopolitik konumları itibarıyla **Akdeniz** ticaretine yön veren devlet konumundaydılar. Ancak gerek iktidar değişiklikleri esnasında ortaya çıkan kargaşa, gerek **Orta Doğu**'nun siyâsî istikrarsızlığı ve sürekli değişen güç dengeleri, gerek *Memlûk* limanlarında siyâsî ahvâle uygun olarak tüccarlara uygulanan keyfî tavırlar⁹ gerekse *Müslüman* bir devletle ticâret yapmanın temelde sebep olduğu memnuniyetsizlik, teknolojinin ve gemi yapım tekniklerinin gelişip açık denizlere açılmaya müsâit ve münâsip gereçler (pusula, boylam ölçmeye yarayan kronometre, enlem ölçmek için quadrant ve usturlab, geceleri zamanı ölçmek için nocturnal vb.) ve daha büyük bordolu, daha fazla direkli, daha

Duhûr, (Tah. Moritz Sobernheim, Paul Kahle, Muhammed Mustafâ), İstanbul , C. 4, s. 235 (Bundan sonra eser Bedâ' ez-Zuhûr olarak kısaltılacaktır).; Fârûk Osmân Abâza, Eser Tahavvul et-Ticâret el-Âlemiyye, s. 50.

⁵ Gemiler vasıtasıyla gelen ve giden malın değerinin üzerinden %30 vergi alındığı göz önüne alınırsa ticârî gelirlerin *Memlûk Devleti* için ne kadar önemli olduğu daha iyi anlaşılır, Subhî Lebîb (2002). "Eyyûbîler ve *Memlûkler* Devrinde Mısır'ın Ticaret Politikası", Ter., Altan Çetin, Nüsha, Yıl: 2, Sayı: 4, s. 154; *Memlûk Devleti*'nin ticâret gelirlerine bir örnek vermek gerekirse; 14. yy. da Avrupalı tüccarlar vasıtasıyla Mısır ve Suriye limanlarından ihraç edilen mallar arasında bulunan şekerden ortaya çıkan ticaretin hacmi yıllık 30.000 ila 50.000 *dinar* arası değişiyordu, Eliyahu Ashtor (1992). Technology, Industry and Trade, Great Britain, s. 236.

⁶ *Memlûk* kaynaklarının hemen tamamında Avrupalı devletlerden gelen elçilerden ve beraberlerinde getirdikleri hediyelerden müteaddiden bahsedilir.

⁷ Subhî Lebîb, "Eyyûbîler ve *Memlûkler* Devrinde" s. 148.

⁸ *Memlûk Devleti*'nin *Venedik* ve *Floransa Cumhuriyetlerine* tanıdığı ticârî imtiyazlar ile alakalı daha kapsamlı bilgi için bkz., John Wansbrough (1965). "Venice and Florance in the Mamluk Commercial Privileges", Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London, Vol. 28, Part 3.,

⁹ *Memlûk Devleti* sınırları dahilinde marûz kalınan her hangi bir *Frenk* saldırısının neticesinde olayla ilgisi bulunup bulunmadığına bakılmaksızın tüm *Frenk* ahalininin ve tüccarların sorumlu tutulup cezalandırıldığına dâir dönemin kaynaklarının hemen tamamında pek çok malumat bulunabilir.

dayanıklı gemilerin inşa edilmesiyle birleşince, *Avrupalı* devletlerin nezdinde ortaya yeni ticaret güzergahlarının araştırılmasına yönelik bir tavır çıkartmıştı.

Buna uygun olarak da *Avrupa'da Hindistan'a, Kızıldeniz* yolunu kullanmadan gidebilmeyi temin edecek yeni yollar keşfetme fikri doğdu. Böylece *Avrupa'nun* denizcilik geleneğine sâhip milletlerinden olan ve topraklarını siyâsî - askerî - demografik sebeplerden mütevellid kıta *Avrupasında* genişletme ihtimâli olmayan *Portekizlilerin* öncülüğünde, *İngilizler, İspanyollar* arasında yeni ticaret yolları keşfetmeye dâir bir mücadele ve yarış başlamış oldu. **Gemicî** yahut **Denizci** sıfatlarıyla marûf **Portekiz Prensi Henrique**'in (1394-1460) emri altındaki denizcilere devletin tüm imkanlarını sunarak yeni yerler keşfetmeleri talimatını vermesiyle Dünya yeni bir merhaleye girmiş oldu. **Prens**'in bu desteği neticesinde *Portekizli* gemiciler kısa süre de doğu ve güney **Afrika** kıyılarına varıp buranın haritalarını çıkardılar ve ilerlemeye devam ettiler. 1455 senesinde **Dinis Dias Senegal Nehri**'nin ağzına ulaştı. 1483 senesinde **Henrique**'nin kaptanlarından **Diogo Cao, Kongo Nehri**'ni keşfetti. **Portekiz Kralı 2. John** zamanında ise dünya tarihini değiştirecek hadiselerden biri gerçekleşti. 1487 senesinde **Portekizli denizci Bartolomou Dias, Ümit Burnu**'nu aşarak **Hint Okyanusu**'na girdi. 1498 senesinde de yine bir *Portekizli* denizci olan **Vasco de Gama** üç gemi ile **Hindistan**'ın batı sahilindeki şehirlerden biri olan **Kalküta**'ya ulaştı.¹⁰ Artık **Uzak Doğu** ve **Hindistan**'ın *Avrupa'da* ziyâdesiyle rağbet gören baharatlarını, *Müslüman* devletlerin aracılığına lüzum kalmadan, yük hayvanlarının ve nehir gemilerinin kapasite sınırlarına bağımlılıktan kurtularak¹¹ gümrüksüz, daha emin ve ucuz bir şekilde temin etmenin yolu açılmıştı. Kısa süre içinde gemiler **Hindistan** sahillerinden *Avrupa*'ya konvoylar halinde emtia sevkine başladılar ve ilk parti baharat 1501 senesinde **Lizbon**'a ulaştı.¹² *Portekizlilerin* bundan sonraki politika ve hedefleri bu yeni ve karlı ticaret yolunun güvenli bir şekilde işletilmesini devam ettirmek olmuştu. **Kral 1. Manuel** (1495-1521) askerlerine toprak kazanmak için değil ticâreti geliştirecek kritik noktalara hâkim olmaları emrini vermişti.¹³

Kızıldeniz cephesinde *Portekizliler* her geçen gün etkinliklerini arttırırken onlara bu cephede karşı koyabilecek ve mâni olabilecek tek güç olan *Memlûkler* ise içinde buldukları siyâsî ahval gereği duruma müdahâle edememişler, yahut konunun ciddiyetini anlamamışlardı. Devlet bütün bunlar olurken siyâsî bir istikrardan mahkûmdu. *Portekizlilerin Kızıldeniz'e* vardıkları andan ilk ciddi askerî çatışmalara kadar geçen süre içinde saltanat **en-Nâsır Nasr ed-Dîn Muhammed** (1496-1498), **ez-Zâhir Kansûh el-Eşrefî** (1498-1500), **Canbolat** (1500-1501), **el-Âdil Tumanbay** (1501) ve **Kansûh el-Ğavri** arasında sırayla el değiştirmişti.¹⁴ Malûm olduğu üzere *Memlûklerde* siyâsî istikrar, devletin teşkilatı, uygulamalar, iktidâra tâbi oldundan böylesi önem arz eden bir hususta gerekli olan önlemlerin bu derecede bir karışıklık ve dâhilî çekişmelerin hüküm sürdüğü bir ortamda alınamaması da normal kabul edilmelidir. Bu devrede karışıklık ve istikrarsızlığın büyüklüğünü gösteren en iyi delillerden birisi de sultanların hemen hepsinin öldürülmeleridir.

¹⁰ Şeyh Ziyen ed-Dîn el-Ma'barî (1987). Tuhfet el-Mucahidîn ba'd el-Ahbâr fi Burtuğaliyyîn, (Tah. Emin Tevfik et-Tayyîbî) Trablus, s. 24 (Bundan sonra eser Tuhfet el-Mucahidîn olarak kısaltılacaktır.); 'Abd el-Azîz Tarih Şeref (1992). el-Mûcez fi Tarih el-Keşf el-Coğrafi, İskenderiye, s. 135-136; A. Mesud Küçükkalay, Coğrafi Keşifler, s. 133,-134, 176; Fârûk Osmân Abâza, Eser Tahavvul et-Ticâret el-Âlemiyye, s. 38-41.

¹¹ Salih Özbaran (2009), "*Avrupa'nın Okyanuslarda Yayılması ve Akdeniz Dünyası*", Türk Denizcilik Tarihi, (Edt. İ. Bostan-S. Özbaran), İstanbul, C. 1, s. 102.

¹² *Portekizliler* Kalküta'ya ilk geldiklerinde hemen ticârî faaliyetlere girişmemişler, yağmur mevsimini geçirip, coğrafyayı tanımaya çalışmışlar ve hemen sonra geri dönmüşlerdi. 1500 senesinde ise altı tane gemi ile gelip ticârî faaliyetlere girişmişler, bir sonraki sene dört gemi, 1503 senesinde yirmi bir gemi ile gelmişlerdi, Şeyh Ziyen ed-Dîn, Tuhfet el-Mucahidîn, s. 78-80; A. Mesud Küçükkalay, Coğrafi Keşifler, s. 210.

¹³ A. Mesud Küçükkalay, Coğrafi Keşifler, s. 212; Bu doğrultuda *Portekizliler* Hindistan'ın geniş topraklarında işgallere girişmek yerine gemilerindeki toplar vasıtasıyla sahillerde kritik noktaları ele geçirerek buralarda kontrol noktaları / kaleleri inşa etmişlerdi. *Portekizliler* 1500 yılında Malibar'da ilk denetim noktasını kurmuşlardır, Şeyh Ziyen ed-Dîn, Tuhfet el-Mucahidîn, s. 79; Salih Özbaran, "*Avrupa'nın Okyanuslarda Yayılması*", s. 104.

¹⁴ Muhammed Hamid es-Selmân (2000). el-Ğazve el-Burtuğâlî li el-Cenûb el-'Arabî ve el-Halic -fi el-fetre mâ beyne 1508-1565, İskenderiye, s. 64-65 (Bundan sonra eser el-Ğazve el-Burtuğâlî olarak kısaltılacaktır).

Devlet tahta geçecek **Sultan'**ın dahi (**Kansûh el-Ğavri**) ölüm korkusu ile saltanatı reddettiği, ağlayarak sultanlığı kabul ettiği bir durumda idi.¹⁵

Portekizlilerin Kızıldeniz güzergahını baharat naklinde aktif olarak kullanmaya başlamaları *Memlûkler ve Osmanlılardan* başka *Venedikliler* için de büyük bir tehditti. Zira **Akdeniz** taşımacılığı sayesinde büyük karlar elde eden **Venedik'in Avrupa'daki** kilit rolü tehlikeye düşmüş, **Venedik'teki** meşhur **Rialto Limanı** önemini yitirmeye başlamıştı.¹⁶ *Venediklilerin, Portekizlilere* karşı doğrudan bir müdahalesi de söz konusu olamazdı. **Portekiz'e** savaş açacak kadar güçlü olmadığı gibi, bunun için geçerli bir sebep de yoktu. Üstelik *Coğrafi Keşifler'in* başlangıcında da tıpkı *Haçlı Seferleri'nde* olduğu gibi *Hristiyanlığı* uzak diyarlara kadar yaymak gibi dinî bir misyon söz konusuydu ve bu misyon *Papa'lık* tarafından da hararetle desteklenmekteydi. Bu sebeplerden dolayı *Venedikliler* ticârî müttefikleri olan ve ilişkilerinde hususî imtiyazlara sâhip oldukları *Memlûk Devleti'nin* bu yeni hâdiselere dahil olması yönünde faaliyetlere giriştiler. 1504 senesinde **Venedik'ten** yola çıkan mücevher alıcısı rolündeki özel elçi **Francesco Teldi'nin** başlıca görevi **Memlûk Sultan'ı Kansûh el-Ğavri'ye** ulaşarak **Portekiz** tehdidi altındaki *Venedik-Memlûk* ticaretinin geleceğini tayin etmek üzere ne gibi önlemler alınacağı üzerine mütalaada bulunmak ve **Hindistan'dan** yola çıkan baharat yüklü on dört geminin **Lizbon'a** ulaştığını, on iki geminin yolda olduğunu, on altı tanesinin de **Portekiz'de** hazırlandığı haberlerini vermektir.¹⁷ Ayrıca **Venedik Elçisi Francesco** gerekli tedbirler bir an önce alınmazsa *Venedikli* tüccarların da **Akdeniz** güzergahını terkedeceğini söyleyerek **Sultan'ı** üstü kapalı bir şekilde tehdit etmişti.¹⁸ *Portekizlileri* kısa vadede durdurabilmek için de **Hindistan'ın** batı kıyılarındaki yerel yöneticilere elçiler gönderilmesini, *Portekizliler* ile iş yapmamaları konusunda uyarılmalarını, saldırılara karşı direnmeleri için teşvik edilmelerini **Kansûh el-Ğavri'den** talep etmişti.¹⁹ Yine aynı dönemlerde **Venedik'in** bölgedeki diplomatlarından olan **Marino Sanuto, Portekiz** faaliyetlerinin bölgedeki ticareti nasıl etkilediğine dâir araştırmalar yapmış, *Memlûk Devleti'nin* kereste ihtiyacını karşılayabileceği bölgeler hakkında *Venedik Devleti* adına görüşlerini sunmuş, ihtiyacı hasıl olan kerestenin nasıl temin edilebileceğini bildirmişti.²⁰

PORTEKİZLİLER ve MEMLÛKLER ARASINDAKİ MÜCADELELER

Portekizlilerin Kızıldeniz ve ona kıyısı olan muntıkada faaliyetlerini arttırmaları, işgale girişmelerinin hemen ardından bölge hâkimleri, sâkinleri ve zarara uğrayan tüccarlardan **Kâhire'ye**

¹⁵ Kâzım Yaşar Koprıman (2002). "Mısır Memlûkleri (1250-1517)", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 5, Ankara, (Makaleler) s. 142.

¹⁶ David Arnold (1995). *Coğrafi Keşifler Tarihi*, Çev. Osman Bahadır, İstanbul, s. 37; Fârûk Os mân Abâza, Eser Tahavvul et-Ticâret el-Âlemiyye, s. 32-33, 45.

¹⁷ Palmira Brummet (2009). *Osmanlı Denizgücü*, Çev. H. Nazlı Pişkin, İstanbul, s. 59; Alain Servantie, "Giovan-Francesco Giustinian: Osmanlı Donanmasına Venedik Teknik Yardımı (1531-1534)", *Türkler ve Deniz*, s. 149.

¹⁸ *Kızıldeniz'deki* Portekiz faaliyetleri neticesinde yavaşlayan emtia sevkiyatına ilave olarak *Memlûk Devleti* yöneticilerinin keyfî ve tutarsız vergi politikaları, tüccarlara karşı kötü muamele, ilave vergiler gibi olumsuzluklarında eklenmesi ile İskenderiye, Dimyât, Cidde gibi limanlardaki ticarî hayat daha 1502 senesinde sekete uğramıştır, İbn İyâs, *Bedâi ez-Zuhûr* (İstanbul), C.4 s. 45-46. 1515 yılına gelindiğinde ise mezkûr sebeplerden İskenderiye, Dimyât ve Cidde limanları tamamen harap olmuş, *Müslim* yahut *gayr-ı Müslim* tüccarlar tamamen buralardan çekilmişlerdi. İskenderiye şehrinin iktisâdî ve sosyal hayatı bitme noktasına gelmiş, dükkanların tamamına yakını kapanmış yahut yıkılmış hatta yiyecek ve ekme satın alacak dükkan bulmak dahi mesele haline gelmiştir, *Bedâi ez-Zuhûr*, C.4 s. 424 (İstanbul); İbn Ecâ (1986). *Rihlet Emîr Yeşbek*, (Tah. Muhammed Ahmed Duhman), Dimaşk, s. 215

¹⁹ Palmira Brummet, *Osmanlı Denizgücü*, s. 60; Alain Servantie, "Giovan-Francesco Giustinian", s. 149.

²⁰ 'Abd el-Aziz Mahmûd 'Abd ed-Dâyim, *Mısır fi Asr el-Memâlîk ve el-Osmâniyyin*, Kâhire 1997, s. 167; *Venedik'ten* gelen bu elçilere karşılık *Memlûklerle* anlaşma yapmak yahut *memlûk* ve emtia satın almak amacıyla *Frenk* ülkelerine elçiler gönderiyorlardı. 1507 senesinde Tagribirdî et-Tercüman isimli (İspanya yahut İtalya doğumlu bir *Hristiyan*ken satın alınan) memlûku ticaretin değişen şartlarını görüşmek ve yeni anlaşmalar yapmak üzere *Venedik'e* gönderilmiştir, John Wansbrough (1969). "A Mamluk Ambassador to Venice in 903/1507", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, University of London, Vol. 26, No. 3, s. 503, 504.

mektuplar ve elçiler gelmeye başlamış, *Sultan'*ın müdâhil olması yönünde baskılar artmıştı.²¹ **Kalküta Hükümdarı**, *Portekizlilerle* iş birliği yaptığı için **Koçin'e** saldırmış²², küffâr ile mücâdelesinde yardım için *Sultan'a* özel bir elçi göndermişti. Yine *Portekizlilerin* baharat ticaretini ele geçirmeleri neticesinde zarara uğrayan bir tüccar zararının tazmini için **Kâhire'**ye şikayette bulunmuştu.²³ *Sultan Kânsûh el-Ğavrî Kızıldeniz'*de ortaya çıkan bu sorunu ilk başlarda sulh yoluyla ve dolaylı bir şekilde berteraf etmeyi denemişti. Bu cümleden olarak *Memlûk* topraklarında bazı râhipleri, **Papa 2. Julius'un Kıyâmet Kilisesi'**ne ve *Katolik Krallara* özel elçileri olarak gönderdi. Elçiler mesajlarında, eğer *Portekizliler Kızıldeniz'*de kendileri aleyhine faaliyetlere devam edecek olurlarsa, *Memlûk Devleti* sınırlarında mukim olan *Hristiyanların* tamamını ki tüccarlar ve râhiplerde dahil olmak üzere, öldürmekle tehdit etmiş hatta kiliselerini, **Hz. İsa'nın** ve *Hristiyanlara* ait diğer kutsal kabirleri tahrip edeceğini belirtmiştir.²⁴ Bu tehdit *Papa* tarafından dikkate alınmamıştı. Çünkü *Portekizliler Memlûk* sultanının *Hristiyanlar* tarafından mukaddes olarak addedilen topraklar üzerine gerçekleştirilen ziyaretlerden önemli bir gelir elde ettiğini ve bu gelir kaynağını kaybetmek istemeyeceklerini *Papa'ya* anlatmışlardı.²⁵ Diğer taraftan *Hristiyanları* öldürme tehdidinin de blöf olduğu aşıkardı. Zira bu dönemler de ülkedeki *Hristiyanlar* ile *Müslümanların* çıkarları iç içe geçmiş vaziyetteydi. Tehdit ve uyarısının dikkate alınmaması üzerine **Kânsûh el-Ğavrî** bu sorunu kuvvet kullanarak çözmeye karar vermişti.

Sultan el-Ğavrî, 1505 senesinde *Portekizlilere* karşı **Kızıldeniz'**de kullanılmak üzere bir donanma inşa edilmesi emrini verdi. Ancak bu sefer yeni bir donanma inşa etmek *Memlûk Devleti* için bundan öncekiler kadar kolay olmayacaktı. Zira devletin gelirleri ticarî yolların değişmesi ile ciddi oranlarda kayba uğramıştı. Diğer taraftan da karşıdaki düşman kara üzerinde vatanlarını korumaya çalışan *Rodoslulara* yahut *Kıbrıslılara* da benzemiyordu. Zamanına göre büyük ve modern gemilere sâhip, gelişmiş silah teknolojisi ile donanmış, deniz üzerinde savaş yapmaya alışkın *Portekizlilere* karşı bundan önceki çıkartmalarda kullanılan gemiler kullanılamayacağı gibi aynı enva'dan gemilerin kullanılamayacağı da aşıkardı.²⁶ *Portekizlilerin* gemilerine benzer evsafta gemilerin yapımı da oldukça maliyetliydi.²⁷ Üstelik top teknolojisi ve üretimi henüz *Memlûklerin* yabancıları oldukları bir sahaydı. Ellerinde top döküm ustaları olmadığı gibi gerekli fizikî kaynaklara da sâhip değillerdi. Bu sebeplerden *Memlûk Devleti*, *Portekizlilere* karşı tek başlarına, yardımsız ve müttefiksiz başarılı olamayacaklarını anladıklarından, *Portekizlilerin* faaliyetlerinden menfi yönde etkilenen öteki devletler ile ittifak kurmuşlar yahut onlardan yardım almışlardır.

1505 senesinde *Memlûklüler*, *Venedikliler* ve de **Kalküta Hâkimi es-Sâmîrî** arasında *Portekizlileri* bölgeden kovmak maksadıyla gizli bir ittifak te'sis edilmiştir. Bu ittifakın gizlice olmasının sebebi ise, *Hristiyan* bir devlet olan *Venedik'in* *Müslüman* devletler ile aleni olarak ittifak yapmaktan mütevellid alacağı tepkilerden çekinmesiydi.²⁸

²¹ Semîr Alî el-Hâdim (1989). eş-Şark el-İslâmî el-Ğarb el-Mesîhî, s. 78; Muhammed Hamîd es-Selmân, el-Ğazve el-Burtuğâlî, , s. 68

²² Şeyh Ziyen ed-Dîn, Tuhfet el-Mucâhidîn, s. 23-25, 40.

²³ Palmira Brummet, Osmanlı Denizgücü, s. 160.

²⁴ Saîd 'Abd el-Fettâh 'Âşûr (1976). el-Asr el-Memâlîkî fî Mısır ve eş-Şâm, Kâhire, s. 186; Muhammed Hamîd es-Selmân, el-Ğazve el-Burtuğâlî, , s. 67.

²⁵ Palmira Brummet, Osmanlı Denizgücü, s. 160-161.

²⁶ Kalküta Hâkimi es-Sâmîrî *Portekizlileri* atmak için önce karada mücâdele etmiş lakin topraklarına karşı etkili olamamıştır. Daha sonra mücâdeleyi denize taşımış, *sûnbûk* cinsinden yaptırdığı on dört hafif tekne *Portekizlilerin* karşısında aciz kalmış, es-Sâmîrî tüm servetini tüketmiştir, Şeyh Ziyen ed-Dîn, Tuhfet el-Mucâhidîn, s. 81.

²⁷ Gemilere toprakların ilave edilmesi ve birbirlerine üstünlük kurabilmeleri için sürekli olarak daha çok top yüklenmesi eskiye nazaran daha büyük ve daha sağlam yapılmalarını zaruri hale getirmişti. Gemiler de hem asker hem de kürekçi ve yardımcı personel sayısında arttırıma gidilmesi zorunluluğu ortaya çıkmasıyla birlikte doğal olarak kumanya ve erzak tüketimi de arttı. Zaten başlı başına maliyetli bir iş olan gemi yapımı topraklarda devreye girmesi çok büyük maliyetlere baliğ oldu, David Abulafia, Tarih Boyunca Akdeniz, s. 225.

²⁸ Palmira Brummet, Osmanlı Denizgücü, s. 162.

Memlûk Devleti'nin Kızıldeniz'de Portekizlilere karşı hazırladığı donanmanın inşası yaklaşık iki yıl kadar sürdü. Sürenin bu kadar uzun olmasının sebebi ise kaynakların yetersizliğinin yanı sıra uzun vadeli bir savaşın temellerinin de atılmak istenmesiyle açıklanabilir. Bu amaçla Kâhire'de inşa edilen kalyon²⁹ sınıfından dört gemi parçalar halinde Tûr'a gönderilmiş ve burada inşa edilecek olan yenilerine modellik etmesi amacıyla yeniden birleştirilmişlerdi.³⁰ Bunlara ilave olarak iki bârca³¹, üç firkate³² ve bir de perkende³³ yeniden inşa edilmişti.³⁴ Bu gemilerden başka önceden var olan gemilerin de takviyesiyle Kızıldeniz'de Portekizlilere karşı savaşmak üzere yaklaşık on üç gemiye bâliğ bir Memlûk donanması zuhur etti.³⁵ Portekizlilerin gemileri toplarla mücehhezdi. Memlûkler ise top imal edebilecek teknolojiden yoksundular. Mancınık kullanılarak Portekizlilerle mücâdele etmek ise imkansızdı. Bu sebeple Sultan Kânsûh el-Ğavri, top satın almak gayesiyle Osmanlı Devleti'ne müracaat etti.

Osmanlı Devleti, Memlûklere nisbetle modern ve teknolojik harp silahları sanayisini erken devirlerde kurmuş ve geliştirmiş, dökümhanelerinde kendine yetecek ve hatta az sayıda da artacak kadar top imal edebilen bir devlettir. Bundaki âmil etken ise, top imalatında kullanılan ham madde olan demir ve bakırın Türkiye coğrafyasında bol olarak bulunmasıydı. Sultan el-Ğavri, başta top ve imalatında kullanılan maddelerin temini gayesiyle Osmanlı Sultanı 2. Bayezid'e müracaat etmiş ve bu talebi olumlu karşılanmıştı. Zira Portekizliler sadece Memlûklerin değil Osmanlı Devleti'nin de düşmanıydılar ve menfi faaliyetleri sebebiyle Osmanlı ticareti de zarar görmekteydi. Ayrıca Şii Safevî Devleti Hükümdarı Şah İsmail, faaliyetleri ile Osmanlı'yı hedef almakta ve tedirgin etmekte idi. 2. Bayezid ve selefi Yavuz Sultan Selim, muhtemel bir Safevî – Memlûk ittifakı karşısında aciz kalacaklarını bildiklerinden mutevellid, Memlûklerin bi- taraf kalmaları gayesiyle, her türlü yardım isteklerine olumlu yaklaşmışlardı. Vize Sancakbeyi'ne ait gemiler vasıtasıyla kereste, balmumu ve bakır ticaretine izin verilmiş, bu emtiayı taşıyan gemiler mallarını İskenderiye'ye getirerek satmışlardı. 1507 senesinin Eylül ayında ise, Osmanlı Devleti'nin en önemli kaptanlarından olan Kemal Reis'in³⁶ komutası altındaki büyük bir Osmanlı filosu, Portekizlilere karşı kullanılmak üzere

²⁹ KALYON (غليون) : Çoğulu Galâyîn (غلايين) olarak gelir. Akdeniz'de Avrupalılar ve Osmanlılar tarafından kullanılan gemilerdendi. Şinî gemilerine benzerdi. Bu sebepten Arap müellifler tarafından kalyonlar şinî olarak kaydedilmişlerdir. Osmanlılar tarafından kullanılan kalyonlar iki-üç direkli olup yaklaşık uzunlukları kırk üç/altmış dört zirâ idi. Yelken vasıtasıyla hareket ederlerdi. İki anbarlı olanlar inşa edilmiş kalyonlarda elli sekiz/altmış, üç anbarlı olanlarda ise seksen/yüz on iki arası top bulunurdu. Dört yüz on sekiz ila bin bir arası mürettebatı bulunurdu, İdris Bostan (1992). Osmanlı Bahriye Teşkilâtı, Ankara, s. 94-95; Derviş en-Nuhayli (1974). es-Sufun el-İslâmiyye, İskenderiye, s. 112-113.

³⁰ Alain Servantie, "Giovan-Francesco Giustinian", s. 148-149.

³¹ BÂRCA (بارج) : Çoğulu Bevâric (بوارج) olarak gelir. Hind Denizi ve Kızıldeniz'de kullanılan gayet büyük bir gemiydi. Hem harp hem de ticârî amaçlı kullanılırdı. Şinîlerden büyüktü. Araplar bu gemi çeşidini İslâmiyeti kabullerinden sonra Hindlilerle savaşırken onlardan öğrenmişlerdi. Hindlilerin bire (بـير) adını verdikleri bu gemiye Araplar bârca demişlerdir. Akdeniz'de kullanılan çeşidi ise Kalyon nev'inden, yelkenli, altı düz, 2-3 direkli harp gemisidir. Seksen üç adet top taşırdı, Şevki 'Abd el-Kavî Osman, Ticâret el-Muhîr el-Hindî, s. 96; 'Abd el-Fettâh 'Abbâde (1913). Sufun el-Ustûl el-İslâmî, Mısır , s. 12; İdris Bostan, Osmanlı Bahriye Teşkilâtı, s. 96; İdris Bostan (2007). Osmanlılar ve Deniz, İstanbul, s. 141.

³² FİRKATE: 10-20 oturaklı, kürekle hareket eden ve her küreğini 2-3 adamın çektiği bir harp gemisi çeşididir. Süratli olduğu için muhabere maksadıyla da kullanılırdı. Muhârebe esnasında seksen ila yüz kadar savaşçı istihdâm olunurdu. Uzunluğu yaklaşık 25-30 metre kadardı, Kâtip Çelebi (2007). Tuhfet el-Kibâr fi Esfâr el-Bihâr Haz. Orhan Şaik Gökyay, İstanbul, , s. 182; İdris Bostan, Osmanlı Bahriye Teşkilâtı, s. 83-84; İdris Bostan, Osmanlılar ve Deniz, İstanbul, s. 128.

³³ PERKENDE: 18-19 oturaklı, kürekle hareket eden ve her bir küreğini 3-4 kürekçinin çektiği bir harp gemisi çeşidiydi. Yelkeni de bulunmakla birlikte, dar ve sığ yerlerde küreklere yardımcı olmak maksadıyla kullanılırdı. Perkendenin uzunluğu yaklaşık 33-40 zira yani 25-30 metre kadardı. Firkate ile aynı kabul edilirdi, Kâtip Çelebi, Tuhfet el-Kibâr, s. 182; İdris Bostan, Osmanlı Bahriye Teşkilâtı, s. 84; İdris Bostan, Osmanlılar ve Deniz, s. 129-130.

³⁴ Palmira Brummet, Osmanlı Denizgücü, s. 162.

³⁵ Şeyh Ziyen ed-Dîn, Tuhfet el-Mucâhidîn, s. 82-83.

³⁶ Kemal Reis döneminin meşhur Türk denizcilerinden başta gelenlerindedir. İspanya'da katliama maruz kalan Müslümanlara yardım etmiş, Adalar Denizi'nde Rodos Şovalyeleri'ne karşı mücâdele etmiş, pek çok kalenin fethinde önemli rol oynamıştı. Bu filoya tayin edilmesindeki sebep, taşıdığı yükün önemi ve Akdeniz'in ne derece tehlikeli bir korsan yatağı haline geldiği ile açıklanabilir.

elli adet topu ve top dökümünde kullanılmak üzere yüklü miktardaki bakırı *Memlûklere* teslim etmiştir. **Kemal Reîs**, **Sultan Kânsûh el-Ġavri** tarafından törenle karşılanmış ve iltifata mazhar olmuştur.³⁷

Osmanlı topları ile müsella olunan *Memlûk* donanması 1507 senesinin yazında **Portekiz** donanmasına karşı **Suveys**'ten denize açılmıştı.³⁸ Denize açılan gemiler arasında **Kalkûta** ve **Gücerat**'tan da bir kaç gemi ve çok sayıda kayıkta bulunuyordu.³⁹ Filonun komuta olarak **el-Emîr Hüseyin** tayin edilmiş, **Diu Adası nâibi Emîr İyâs**'ta onlara sefer boyunca refakat etmişti. Muhtemel bir **Portekiz** tecavüzüne karşılık **Cidde** limanı takviye edilmiş, savunmayı kolaylaştırmak için yeni burçlar inşa edilmişti. **Cidde** şehri **Mekke** ve **Medine** şehirlerinin savunulması için anahtar konumundaydı. Üstelik *Portekizlilerin* ticârî ve dinî sebeplerden **Cidde**'ye bir saldırı düşündükleri de gelen haberler arasındaydı. Bu sebeple de 1506 / 1507 yılında başlayan takviye çalışmaları 1511 / 1512 yılına kadar devam etmiş, şehir muhtemel bir saldırıya karşı emniyet altına alınmıştır.⁴⁰

Portekizliler Kızıldeniz'de **Cidde** yakınındaki *Memlûk* donanmasının varlığından haberdar olur olmaz, güney yolunu takip ederek **Kızıldeniz**'den **Hind Denizi**'ne doğru çekildiler. *Memlûk* filosu da **Portekiz** gemilerini takip ederek Hindistan'ın Doğu kıyılarına vardılar ve burada **Chaul**⁴¹ mevkiinde on iki gemiden ibaret **Portekiz** donanması ile karşılaştılar. 1508 senesinin başlarında meydana gelen çarpışmayı *Memlûk* donanması kazandı, *Portekizlilerin* bir *ğurâbı*⁴² esir alındı, diğerleri ise kaçtılar. Mücadele esnasında **Portekiz** donanmasını komuta eden **Francesco de Almada**'nın oğlu **Laurenzo de Almada**, öldürülmüştü.⁴³ Bu haber **Kâhire**'ye ulaştığında büyük bir sevinç yaşanmış, zaferin müjdesi olarak üç gün boyunca sürekli davullar vurulmuştur. *Memlûk* donanması **Kızıldeniz**'de devriye görevine devam eder iken **Diu Adası** yakınlarına geldi. Burada gemiler tekrar tanzim edildi, yağmur mevsiminin geçmesi beklendi. Bu esnada **Kalkûta Hâkimi es-Sâmîrî** *Memlûk* donanmasına hizmet için kırk kadar küçük *ğurâb* göndermişti.⁴⁴ Ancak anlaşıldığı kadarıyla **el-Emîr Hüseyin** donanmayı yeterli görmediğinden **Sultan**'dan takviye istemişti.⁴⁵ Bundan sonra *Memlûk* donanması ve **Portekiz Kralı'nın Hindistan Nâibi Francesco de Almada** komutasında yaklaşık yirmi gemi ve bin iki yüz askerden ibaret olan **Portekiz** donanması 1509 senesinin Şubat ayında **Diu Adası** yakınlarında tekrar karşılaştılar. **el-Emîr Hüseyin**'in komutası altındaki gemiler **Diu Adası** civarında meydana gelen mücadelede neredeyse tamamen yok edildiler. Mücadele başladığında taraflar bir süre birbirine karşı üstünlük sağlayamadılarsa da *Memlûk* donanmasına tâbi ve yardım için orada bulunan **Diu Hâkiminin (Melik İyâs** yahut tâbi olduğu **Gücerat hâkimi) el-Emîr Hüseyin**'e ihânet ederek taraf değiştirmesi savaşın sonucunu

³⁷ İbn İyâs, *Bedâi' ez-Zuhûr* (İstanbul), C.4 s. 119; İbn Ecâ, *Rihlet Emîr Yeşbek*, s. 222-223; İsmail Hakkı Uzunçarşılı (1984). *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal*, Ankara, s. 205

³⁸ İbn İyâs, *Bedâi' ez-Zuhûr*, C.4 s. 82.

³⁹ Palmira Brummet, *Osmanlı Denizgücü*, s. 163; Muhammed Hamîd es-Selmân, *el-Ġazve el-Burtuğâli*, s. 71.

⁴⁰ Şeyh Ziyen ed-Dîn, *Tuhfet el-Mucâhidin*, s. 26; İbn İyâs, *Bedâi' ez-Zuhûr* (İstanbul), C.4, s. 109

⁴¹ Bugünkü **Bombay**'ın yakınlarında bir mevki.

⁴² ĞURÂB (غراب): Çoğulu Ğirbân (غريبان) veya Ağriba (اغريبة) olarak gelir. Husûsî olarak asker taşımak maksadıyla yapılmıştı. Hem yelken hem de kürekle hareket ettirilebilirlerdi. Yüz seksen tane küreği vardır. Ancak kürek sayısı bundan daha da az olabilirdi. *Ğurab* en eski savaş gemilerinden biri olup tüm Akdeniz milletleri tarafından kullanıldığı gibi *Müslümanlar* tarafından da hep kullanılmıştı. Şekil olarak da orijinal halini muhafaza etmiş, hiç değişmemişti. *Kadırga* ismiyle adlandırıldığı da olmuştu. Gemi ismini *ğurâb* (karga) adlı kuştan almıştır. Geminin ön kısmı karga başına benzer bir şekildedir. *Osmanlılar* tarafından kullanılan *ğurâb*lar kırk beş adet top taşırdı, en-Nuveyrî el-İskenderânî, *Kitâb el-İlmâm*, C. 2, s. 230, 234-235; İdris Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı*, s. 96.

⁴³ İbn İyâs, *Bedâi' ez-Zuhûr* (İstanbul), C.4 s. 142; 'Abd el-Aziz Mahmûd 'Abd Dâyim, *Mısır fî Asr el-Memâlik ve el-Osmâniyyin*, 142.

⁴⁴ Y. Hikmet Bayur (1987). *Hindistan Tarihi*, Ankara, C. 1, s. 396-397; Şeyh Ziyen ed-Dîn, *Tuhfet el-Mucâhidin*, s. 83.

⁴⁵ İbn İyâs, *Bedâi' ez-Zuhûr* (İstanbul), C.4 s. 142.

belirledi. Gemilerin bir kısmı da *Portekizlilerin* eline geçti. **el-Emir Hüseyin** beraberindeki bir kaç gemiyle birlikte **Cidde**'ye sığınmak zorunda kaldı.⁴⁶

İki donanma arasındaki mücadelenin *Portekizliler* lehine neticelenmesi ile **Portekiz** gemilerinin **Hint Denizi**'ndeki sayıları daha da artmış ve sayıları yaklaşık elliye bâliğ olmuştu. Bu gemiler **Hind** Denizi'nde kargaşa ve teröre sebebiyet vermişler, kendilerinin düzenlediği ticaret izni olmayan her gemiye el koymak suretiyle tekel oluşturmuşlardı. Bunun üzerine **Hindistan**'ın yerel hâkimlerinden olan **Kalküta**, **Kambay** ve **Malaka emîrleri Sultan el-Ğavri**'ye elçiler göndererek **Mısır** donanmasının gelmesini ve *Portekizlilere* karşı kendilerini müdafaa etmesini ve onların zulmünden kurtarılmasını talep etmişlerdi. Eğer kendilerine yardım eli uzatılmayacaksa *Portekizlilerle* iş birliğine gitmekten başka bir alternatifleri olmadığını da üstü kapalı bir tehdit olarak iletmışlerdi. **Sultan**, elçiler vasıtasıyla bu yerel hâkimlere kendilere muhakkak yardımcı olunacağı sözünü vermiştir.⁴⁷ Diğer taraftan **Kızıldeniz**'de ki **Portekiz** tahakkümü ve üstüne *Memlûk Devleti*'nin kötü yönetimi bir araya gelince **Akdeniz** kıyısında ticaret vasıtasıyla ayakta duran şehirler iktisâdî ve sosyal bakımlardan mahvolmuştu.

Portekizliler **Diü** savaşında kazandıkları zaferin ardından, kendilerine mukâvemet edecek bir kuvvetin kalmadığını düşünerek geniş çaplı bir istila hareketine yönelmişler, istila ettikleri beldelerde yerli halka her türlü işkenceyi yapmışlar hatta *Hristiyan* olmaya zorlamışlardı. Hac vazifesini ifa için yola çıkan *Müslüman* gemilerine saldırmışlardı.⁴⁸ Hatta bir tekel oluşturmak suretiyle kendilerinin verdiği izin belgesi olmayan tüm gemileri batırmaya başlamışlardı.⁴⁹ **Kızıldeniz**'in girişinde stratejik bir mevkie sâhip olan **Soktara Adası**'nı işgal etmişler, **Mısır** ve **Hind deniz** yolunun kontrolünü ele geçirmişlerdi. Daha sonra **Kızıldeniz**'e girerek **Alfonso d'Albuquerque** komutasındaki on altı gemiden mürekkep bir filoyla Mart 1514 tarihinde **Aden**'i kuşatmışlar lakin **Aden** halkının direnişi karşısında başarısız olarak kuşatmayı kaldırmışlardı. Ancak limanda ticâret maksadıyla bulunan gemilerden pek çoğunu yakmışlardı. Buradan, **Bâb el-Mendeb**'i geçerek **Yemen**'e yönelmişler, **Kamran Adası**, **Sevâkin** ve bazı diğer limanlara saldırıp ele geçirmeye çalışmışlar, lakin *Yemenlilerin* savunmasını aşamadıkları için burada da başarısız olmuşlardı. Saldırıları mezkûr mahallerde kargaşaya sebep olmuş, **Mekke Emîri Şerif Berekât** şehri terk ederek **Cidde**'ye kaçmıştır. Saldırı haberi **Kâhire**'ye ulaştıktan sonra **Sultan el-Ğavri** ve tüm *ümerâ* ziyadesiyle üzülmüş ve yeise kapılmıştı. Öyle ki ilk Cuma namazında **Sultan** ve tüm *ümerâ* **Yemen** sahilinde vuku bulan menfur saldırı için saf tutmuşlar, dua etmişlerdi. **el-Emir Hoşkadem** olayları incelemek ve bilgi almak için **Cidde**'ye sevk edilirken **el-Emir Hüseyin** de **Cidde**'deki kamu düzenini tekrar tesise memur edilmişti. Ayrıca **Sultan** tüm *ümerâ* ile toplantı yaparak *Portekizlilere* karşı ne gibi önlemler alınabileceğine dâir meşverette bulunmuş, ateşli silahlar kullanan bir bölük askerin **Cidde**'ye gönderilmesine de karar verilmişti.⁵⁰ *Portekizlilerin* terör ve kargaşa yaratmanın haricindeki tek başarıları üç aydan ziyâde bir müddetle **Kamran Adası**'nı ele

⁴⁶ Şeyh Ziyen ed-Dîn, Tuhfet el-Mucâhidîn, s. 84; İbn İyâs (İstanbul), Bedâi ez-Zuhûr, C.4 s. 156; Muhammed Hamid es-Selmân, el-Ğazve el-Burtuğâli, s. 73; Abd el-Azîz Mahmûd 'Abd Dâyim, Mısır fî Asr el-Memâlik ve el-Osmâniyyîn, 169. el-Emir Hüseyin Cidde'de belki de cezalandırılmaktan korktuğu için uzun bir süre kalmıştır. Burada kaldığı süre içinde de şehrin savunmasını güçlendirmek için gayret göstermiş, ilave burçlar inşa ettirip bunların üzerine toplar koydurmuştur, İbn İyâs, Bedâi ez-Zuhûr (İstanbul), C.4 s. 286-287. el-Emir Hüseyin'in Cidde'nin savunmasını güçlendirmek maksadıyla aldığı tedbirler için bulduğu mali kaynak, ticaret için Cidde limanına gelen *Hindistanlı* tüccarlara ilave vergiler koymak olmuştur. Bu vergilere karşı tepki gösteren tüccarlar artık buraya gelmez olmuşlar, şehir yoklukla pençeleşir hale gelmiştir, İbn Ecâ, Rihlet Emîr Yeşbek, s. 215.

⁴⁷ İbn İyâs, Bedâi ez-Zuhûr (İstanbul), C.4 s. 182, 185; Şeyh Ziyen ed-Dîn, Tuhfet el-Mucâhidîn, s. 25.

⁴⁸ Şeyh Ziyen ed-Dîn, Tuhfet el-Mucâhidîn, s. 86-90.

⁴⁹ Şeyh Ziyen ed-Dîn, Tuhfet el-Mucâhidîn, s. 82.

⁵⁰ İbn İyâs, Bedâi ez-Zuhûr (İstanbul), C.4 s. 307-308.

geçirmek olmuştur ki nihâyetinde burada da tutunamamışlar ve **Hindistan'a** dönmek zorunda kalmışlardı.⁵¹

Diu savaşındaki mağlubiyet **Sultan el-Ğavrî**'nin üzerinde menfî bir tesir yaratmamış aksine mücâdele ve intikam hürsünü kamçulamıştır. Daha **Diu** savaşının neticesi öğrenilmeden hazırlıklarına başlanılan ve var olandan daha büyük olması tasarlanılan ikinci bir donanma için faaliyetler daha da arttırılmıştı. **Sultan** 1509 senesinde **Nâzır Has 'Alâ ed-Dîn**'i yeni bir donanma inşası için **Tûr'a** (**Süveys**) gönderdi⁵² 1513 senesinin Haziran/Temmuz ayında da **Süveys'e** gemi inşasında görev almak üzere gemi ustaları ve kalafatçılar ve ateşli silahları kullanabilen üç yüz askeri **el-Emîr Moğolbay** komutasında gönderdi.⁵³ **Dimyât**'ta bulunan on bir gemi silahlandırıldı ve inşa edilecek yeni donanma için malzeme tedârikine memur edildi.⁵⁴ **Sultan el-Ğavrî**, inşa edilecek donanmanın ham madde temini için tekrar **Osmanlı Sultanı 2. Bayezid'e** müracaât etti ve **el-Emîr Alân'ı İstanbul'a** gönderdi.⁵⁵ Burada dikkat çeken noktalardan birisi de *Memlûk Devleti*'nin gemi inşası için artık *Osmanlı Devleti*'ne bağımlı hale geldiği idi. 1509 senesinin Ekim ayında **el-Emîr Muhammed Bey** komutasındaki büyük bir donanma kereste teminin için **el-Cûn'a** gitmiş, yolda **Akdeniz'de** korsanlık yapan *Frenk* gemilerine tesadüf edilmişti. *Memlûk* donanmasının saldırısı ile başlayan muhârebe neticesinde *Frenk* gemileri ele geçirilmiş, içindekiler esir alınmış ve değeri yaklaşık yüz bin *dinara* yakın mala da el konulmuştur. Haber **Sultan'a** iletildiği zaman çok sevinmişti.⁵⁶

1510 senesinde kereste, silah ve harp aletleri temini maksadıyla **Ayas'a** giden yaklaşık otuz gemilik büyük bir *Memlûk* filosu, yüklü olduğu halde limandan demir almak için beklerken 17-78 gemiden oluşan **Rodos** donanmasının saldırısına uğradı. Donanmanın kumandanı **Muhammed Bey** öldüğü gibi, gemilerin hemen tamamı da *Rodosluların* eline geçti. **Tarabulus nâibi** aracılığı ile haber **Kâhire'ye** ulaştığı vakit, **Sultan Kânsûh el-Ğavrî** üzüntüsünden iki gün bir şey yemedi.⁵⁷ **İskenderiye'ye** ulaşabilen gemi sayısı sadece altı idi.⁵⁸ Misilleme olarak **Kıyâmet Kilisesi**'nde bulunan ruhbanlar, **İskenderiye, Dimyât** ve tüm sahillerdeki *Hristiyanlar* tutuklatıldı.⁵⁹ Donanmanın inşası için kereste elzemdi. Bu sebeple **Sultan, Yûnus el-'Âdil'i** görevlendirdi. **el-'Âdil** ve altmış silahlı adamdan oluşan maiyyeti, beraberinde kırk bin duka⁶⁰ olduğu halde **Edirne'de** bulunan **Sultan 2. Bayezid'in** yanına malzeme temin etmeye gitti. Osmanlılar üç yüz top, kırk kantar barut, bin kürek, otuz bin ok, bakır, kereste, demir, ağır toplar, yelken, halat, çapa, gemi direği ve sair gemi malzemesinden ibaret her türlü malzemeyi tedarik etmişler ve bu malzemenin nakliyesini de üzerlerine almışlardı. Üstelik **2. Bayezid Memlûk** elçisinin malzeme almak için beraberinde getirdiği parayı da almamış, mezkûr malzemeyi hibe etmişti. Bu tutum **Osmanlı Sultanı'nın** âl-i cenâblığı olarak değerlendirilebileceği gibi, *Memlûk* sultanı için gurur kırıcı bir durum olarak değerlendirilebilir. Elçi bu parayı **İstanbul'da** başka techizat almak için harcamış bir anda bu kadar para girişiyle İstanbul piyasası da hareketlenmişti. **Kemal Reis, Memlûk Devleti'ne** hibe edilen malzeme ve techizatı nakletmekle görevlendirilmişti. Yaklaşık otuz gemiden oluşan konvoy, yola çıktıktan kısa bir süre sonra fırtınaya yakalanmış, pek çok gemi

⁵¹ Andrew C. Hess (1970). "The Evolution of the Ottoman Seaborne Empire in the Age of the Oceanic Discoveries, 1453- 1525", The American Historical Review, C. 75, No. 7, s. 1908.

⁵² İbn İyâs, Bedâi' ez-Zuhûr (İstanbul), C.4 s. 151.

⁵³ İbn İyâs, Bedâi' ez-Zuhûr (İstanbul), C.4 s. 310-311.

⁵⁴ Palmira Brummet, Osmanlı Denizgücü, s. 164.

⁵⁵ İbn İyâs, Bedâi' ez-Zuhûr (İstanbul), C.4 s. 156.

⁵⁶ İbn İyâs, Bedâi' ez-Zuhûr (İstanbul), C.4 s. 163.

⁵⁷ İbn İyâs, Bedâi' ez-Zuhûr (İstanbul), C.4 s. 192.

⁵⁸ 'Abd el-Azîz Mahmûd 'Abd ed-Dâyim, Mısır fi Asr el-Memâlik ve el-Osmâniyyîn, 169.

⁵⁹ İbn İyâs, Bedâi' ez-Zuhûr (İstanbul), C.4 s. 192.

⁶⁰ *Ducat* ve *Florin* olarakta bilinen *Arapça* kaynaklarda ise daha ziyade *ifrentî, ifrencî, dükât, budukîyye, iflûrî* olarak geçen, *Venedikliler* tarafından basılarak tedâvüle sokulan 3.5 gr. ağırlığındaki altın *sikke*, W. Popper (1957). Egypt And Syria Under The Circassian Sultans, Berkeley, C. 2, s. 43-44.

batmış ve **Kemal Reis**'te boğulmuştu. Fırtınadan kurtulan gemilerde bulunan malzeme ve techizat önce **Kâhire**'ye getirilmiş oradan da **Süveys**'e sevk edilmişti.⁶¹

1510 senesinde tedarik edilen ham madde kâfi gelmediğinden, 1512 senesinde biber ve baharat yüklü 10-11 gemilik bir *Memlûk* filosu, kereste ile mübâdele olunmak üzere *Osmanlıya* gönderilmişti. 1414 senesinin Nisan ayında **Sultan Kânsûh el-Ġavri**, birlikleri ve inşa edilen donanmayı teftiş etmek üzere **Süveys**'e gitmişti.⁶² **Sultan el-Ġavri** burada **Selman Reis** ve emri altındaki iki bin asker tarafından karşılanmıştı ki bu sayı *Memlûk* askerlerinin sayısından daha fazlaydı.⁶³ Bunun başlıca sebebi ise *Memlûk* askerlerinin **Süveys** cephesine olan tavırlarında gizliydi.⁶⁴ **Kıbrıs** ve **Rodos** seferlerine çıkılırken halkın ve askerlerin olumlu tavırları **Süveys** için geçerli değildi. Her şeyden önce **Kıbrıs** ve **Rodos**'a düzenlenen seferler çıkartma saldırıları idi. Gemiler sadece denizi aşmak için kullanılan birer vasıtaydı. Yolculuğun nihayetinde tekrar karaya vâsil olunuyor ve *Memlûk* askerleri burada öğrendikleri ve bildikleri usullerle harp sanatını icra ediyorlardı. Oysa şimdi harbin tamamı deniz üzerinde gemilerin içinde, karşılıklı olup bittiği gibi, gelenek olarak *Memlûk* askerlerinin sevip alışmadığı ateşli silahlar başroldeydi. Üstelik seferlerin süresi *Memlûk* askerlerinin alışık olduklarından daha uzun olduğu gibi eve sağ salim dönme ihtimali de oldukça düşüktü. Metrelerce uzaktan isabet alan bir geminin içinden kurtulma ihtimali olmadığı gibi, olabilecek en iyi şey *Portekizlilerin* eline esir olarak düşmektir.

Beş yıla yakın bir sürede ve yaklaşık dört yüz bin *dinardan* fazla para harcanarak ortaya çıkartılan *Memlûk* donanması *ğurâb* ve *kalyon* cinsi gemilerden müteşekkil yirmi parçadan⁶⁵ ibaret ve tamamı demir ve tunçtan mamul toplarla donatılmıştı. **Kânsûh el-Ġavri**, **Süveys**'te gemilerin suya indirilmesi münâsebetiyle tertip edilen törene bizâtili iştirak etti. 15 Mart 1514 tarihinde Cuma namazını müteâkib **Kâhire**'den çıkan **Sultan** evvela **Reydaniyye**'ye geldi. Burada iki gün kaldıktan sonra beraberinde **Donanma Nâzırı Ebû el-Beka** ve diğer *ümerâ* ile birlikte **Süveys**'e geçti. **Sultan** burada davullar ve nefesli çalgılarla karşılandı. Büyük bir tören icra edildi. **Sultan Süveys**'te **Selman Reis** ve onun askerlerine itibar etmiş, **Selman Reis** ile baş başa görüşmüş ve onu **Hind** cephesine kaptan olarak tayin etmiş ve kendisine bin *dinar* vermişti. Ayrıca gemi yapımında çalışan tüm ustaları da mükafatlandırmıştı.⁶⁶

15 Ağustos 1515 tarihinde **Kâhire** meydanında büyük bir tören icra edildi. Altı bin civarında asker tek tek isimleri okunarak silahlarıyla mücehhez bir şekilde **Sultan**'ın önünde geçit resmi yaptılar (bu askerlerin elli tanesi *hâsekîyyeden*, yüz elli tanesi *cemâdariyyeden*, dört yüz elli tanesi *et-tabakat el-hâmiseden*⁶⁷ ve *evlad en-nâstan* geri kalan beş bin üç yüz kırk dört kişi ise

⁶¹ İbn İyâs, *Bedâi' ez-Zuhûr* (İstanbul), C.4 s. 192, 201, 202, 203; İbn Ecâ, *Rihlet Emîr Yeşbek*, s. 224-225; David Ayalon (1956). *Gunpowder And Fire Arms in the Mamluk Kingdom*, Londra, s. 78; Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti*, C. 2, s. 205-206; 'Abd el-Azîz Mahmûd 'Abd ed-Dâyim, *Mısır fi Asr el-Memâlik ve el-Osmâniyyin*, 170;

⁶² İbn İyâs, *Bedâi' ez-Zuhûr* (İstanbul), C.4 s. 308.

⁶³ *Palmira Brummet*, *Osmanlı Denizgücü*, s. 167.

⁶⁴ **Sultan el-Ġavri**, *Portekizlilerin Hind Denizi*'ndeki ticaret gemilerine ve deniz trafiğine karşı hasmâne tavırlarının artması üzerine, inşa edilen gemilerin korunması maksadıyla *es-sultân el-memâlikten et-tabakat el-hâmise* sınıfına tayin olunmuş bir grup askeri **Süveys**'e göndermek istediğinde, memnuniyetsizlikle karşılanmış ve askerler bunun için para istemişlerdi. Bunun üzerine **Sultan** askerlere "o zaman kendim giderim" şeklinde bir tepki vermişti. Bundan birkaç hafta sonra *ümerâu'l-mukaddîmînden* **Süveys**'e gitmek için görevlendirilen beş kişinin de gitmediği görülmektedir. Nihai olarak, bâlâ da bahsi geçen *et-tabakat el-hâmiseden* askerlerin el-Emîr Tömanbây'ın huzuruna çıkarak para almadan **Süveys**'e gitmeyecekleri hususunda ısrarcı olduklarını görüyoruz. Tömanbây askerlerin memnuniyetsizliğini **Sultan**'a iletmış ve **Sultan** bu askerlerin oraya gittikleri vakit kargaşa ve isyan edeceklerinden korktuğu için vazgeçmek zorunda kalmıştır, İbn İyâs, *Bedâi' ez-Zuhûr* (İstanbul), C.4 s. 331, 335, 337.

⁶⁵ Şeyh Ziyân ed-Dîn bu sayıyı yirmi olarak kaydeder, *Tuhfet el-Mucâhidîn*, s. 84.

⁶⁶ İbn İyâs, *Bedâi' ez-Zuhûr* (İstanbul), C.4 s. 362-363, 365-366, 458.

⁶⁷ *Emîr Hamsât/Hamsevât*: Bunlar çoğu el-*ümerâ el-mukaddem* ya da *tablhânelerin* çocukları yani *evlâd en-Nâs* idiler. el-Kalkaşandî bunların sayılarının çok az olduğunu ve emîr olan babalarının mertebelerine ta'zimen bu rütbeyi aldıklarını ifade eder; el-Kalkaşandî (1922). *Subh el-'Aşâ fi Sînâ'at el-İnşâ*, **Kâhire**, C. 4, s. 15 (Bundan sonra eser *Subh el-'Aşâ* olarak kısaltılacaktır.); Altan Çetin (2007). *Memlûk Devletinde Askerî Teşkilât*, İstanbul, s. 148.

Türklerden, Mağriblilerden, denizcilerden, savaşçılardan müteşekkildi).⁶⁸ Seçilen askerlerin hepsi **Süveys**'te *Portekizlilere* karşı savaşmayı isteyen, **Süveys**'e gitmekten rahatsızlık duymayan kuvvetli askerlerdi. Zira 5 Temmuz 1515 tarihinde askerlere sefer ücretleri dağıtılırken, *evlâd en-nâs*⁶⁹ askerlerinden bazıları vücutlarının zayıf olduğu gerekçesiyle şikayette bulundular. Bunun üzerine **Sultan**, zayıf vücutlu olanların yahut *Frenk sivilcesi* sebebiyle⁷⁰ hasta olanların sefere katılmamasına izin verdi.⁷¹ Donanmanın kaptanı **Selman Reïs**'e yardımcı olarak **Emîr 'Aşereden Yaşbek** birinci yardımcı ve **el-Akrîtişî**'de⁷² ikinci yardımcı tayin edildiler. Tören bittikten sonra **Sultan** ellerini havaya kaldırarak Fatih Suresi'ni okudu ve muvaffakiyet için dua etti. **Süveys**'e gidecek olan birlik önlerinde **Sultan**'ın sancağı, davullar, zurnalar olduğu halde **Kâhire**'den ayrılarak önce **Reydaniye** akabinde de **Süveys**'e doğru yola çıktı.⁷³ Bu birlikte görevli her askere elli *dinar nafaka* verilmişti. Altı aylık maaşlarının da ayrıca ödeneceği bizzat **Sultan** tarafından vaad edildi.⁷⁴

Memlûk donanmasının görülmesiyle birlikte *Portekizliler Kızıldeniz*'den çekildiler. *Memlûk* donanması kumandanı **Selman Reïs** kaçan *Portekiz* donanmasını takip ederek **Hindistan** kıyılarına kadar geldi. Lakin burada güvenliği muhafaza edemediği için **Sultan**'dan yardım talebinde bulundu. Bu talep üzerine **Sultan el-Ğavri**, **el-Emîr Hüseyin** komutasında ikinci bir donanmayı da takviye olarak gönderdi.⁷⁵

Selman Reïs idâresindeki **Mısır** Donanması büyüklüğüne rağmen *Portekizlilere* karşı bir üstünlük sağlayamamıştı. Bunun sebebi ise *Portekizlilerin* **Hindistan** kıyılarına müstahkem bir şekilde yerleşmiş olmaları ile açıklanabilir. Her ne kadar, **Mısır** Donanması, *Portekizlilere* karşı **Hindistan** sahillerinde bir üstünlük kuramıyorsa da **Kızıldeniz**'den uzaklaştırmakta muvaffak olmuş, 1516 senesinde **Zebîd**'i ele geçirmişti. Donanma aynı güzergahta yoluna devam ederek **Aden**'e varmış ve burada karşılaştığı *Portekiz* donanmasını hezimete uğratmıştır. **Aden**'de **el-Emîr Hüseyin**'in *Müslüman* halka kötü davranıp zorbalık yaptığı için, **Selman Reïs** ile araları açıldı ve donanma **Cidde**'ye döndü. Dönüş esnasında **Yemen**'e de uğranılmış ve burada idâri bir değişiklik yapılarak **el-Emîr Barsbây el-Çerkesî** buraya *nâib* olarak tayin edilmişti.⁷⁶

Sultan el-Ğavri, *Memlûk Devleti*'nin son dönemlerine denk gelen saltanatı süresince, **Kızıldeniz** ticaretini eskiden olduğu gibi canlı tutmaya, buradaki güvenlik ve selâmeti sağlamaya çalışmış, bütün enerjisini bu yönde kullanmıştı. Lakin Osmanlı Devleti **Mısır** üzerine yönelince, **el-**

⁶⁸ Kâhire'de **Sultan**'ın önünde tören yapan ve **Süveys**'e gidecek olan askerlerin seçimleri gayet uzun sürmüştür. 28 Mayıs 1513 tarihinde *Emir Meclis* Erkamas ve *emîr mukaddem*lerden biri olan **el-Emîr Kansûh Ebû Sunne**'yi üç yüz kadar *et-Tabakat el-Hâmîse* askeri ile birlikte **Süveys**'e gitmek üzere görevlendirmiştir, *Bedâiu'z-Zuhûr*, 308. 14 Haziran 1513 tarihinde *ez-zeredgâş el-kebir* **el-Emîr Moğolbây** komutasında *zeredgâşîyyeden* üç yüz kadar askeri **Süveys**'e görevlendirmiştir, *Bedâi' ez-Zuhûr* (İstanbul), 310. 21 Mart 1514 tarihinde *hâsekîyyeden* üç yüz tanesi **Süveys**'e tayin edilmiştir, *Bedâi' ez-Zuhûr* (İstanbul), 362. 22 Haziran 1515 tarihinde *et-tabakat el-hâmîseden* altı yüzden fazla asker ki bunlar *el-culbân*, *el-karânise*, *evlâd en-Nâs* ve diğer askerlerden oluşuyordu, **Süveys**'e görevlendirilmişlerdi, *Bedâi' ez-Zuhûr* (İstanbul), 457-458.

⁶⁹ *Sultana* olan yakınlıklarına göre önemli mevkiiler elde eden *Memlûk* emîrlerinin çocuklarına verilen özel bir isimdi. Bu çocuklar *memlûk* statüsünde olmadıkları için genelde sivil hayatta yer alırlar ve ilme yönelirlerdi. Daha ziyâde **Mısır** ahalisinin bir ferdi idiler. Ancak bu tâifenin askeri ve siyâsi sahada görev aldığına da ve hatta yüksek dereceden komutanlıklar aldıklarına da şahit olmaktayız. *Evlâd en-Nâs* çeşitli *sultanlar* döneminde askeri vazifelerde istihdâm olduğu gibi, özellikle devletin son döneminde artan asker ihtiyacına binâen mecbûri olarak orduya da kaydolmuşlardı. *Sultan* Kayıtbay Şahsûrvar'a karşı sefere çıkarken bu tâifenin katılımını zorunlu kılmış, katılmayanların yüz *dinar* sefer bedeli ödemelerini şart koşmuştu; Altan Çetin, *Memlûk Devletinde Askerî Teşkilât*, s. 133-135; Muhammed Ahmed Duhman (1990). *Mu'cem el-Elfâz et-Tarihîyye fi el-'Asr el-Memlûkî*, Dimaşk, s. 26.

⁷⁰ *Frenği* (*syphilis*) hastalığı, *Arapça*'da "habbe İfrençî" olarak anılır.

⁷¹ İbn İyâs, *Bedâi' ez-Zuhûr* (İstanbul), C.4 s. 459, 460.

⁷² Bu şahsın eskiden içki satan *Frenk* asıllı biri olması İbn İyâs tarafından eleştirilmiş ve onun *emir 'aşere* rütbesine getirilerek kumandan ilan edilmesini "zamanın yanlış" olarak tarif etmiştir, *Bedâi' ez-Zuhûr* (İstanbul), C.4 s. 466.

⁷³ İbn İyâs, *Bedâi' ez-Zuhûr* (İstanbul), C.4 s. 466-467.

⁷⁴ İbn İyâs, *Bedâi' ez-Zuhûr* (İstanbul), C.4 s. 467, 459.

⁷⁵ Şeyh Ziyen ed-Dîn, *Tuhfet el-Mucâhidîn*, s. 84; 'Abd el-Aziz Mahmûd 'Abd ed-Dâyim, *Mısır fi Asr el-Memâlik ve el-Osmâniyyîn*, 170.

⁷⁶ İbrâhîm Hasan Saîd, *el-Bahriyye fi Asr Selâtin el-Memâlik*, Beyrût 1983, s. 186

Ğavri büyük bir ordunun başında *Osmanlı* ordusunu karşılamaya çıkmış, 1516 senesinin Ağustos ayında **Dımaşk**'ın kuzeyinde **Merc-i Dâbık** mevkiinde yapılan muharebede *Memlûk* ordusu yenilmiş, **Sultan el-Ğavri**'de burada hayatını kaybetmişti. Akabinde de **Osmanlı Padişahı Sultan Selim**'in emri ile donanma kumandanı **Emîr Hüseyin, Mekke Şerîfi** tarafından tutuklanmış ve denizde boğularak öldürülmüştü.⁷⁷

Devletin yenilmesi ve donanma kumandanının da ortadan kaldırılmasıyla başsız kalan *Memlûk* donanmasını imha edebilme fırsatını *Portekizliler* kaçırmak istememişler ve yaklaşık otuz gemiden mürekkep *Portekiz Donanması* 1517 senesinde **Cidde** açıklarına gelmişti. **Süleyman Paşa, Memlûk Devleti** donanmasından arta kalan gemileri ve harp aletlerini de kendi kuvvetlerine dahil ederek *Portekizlileri* karşılamıştı. Meydana gelen mücadele de **Süleyman Paşa**'nın kuvvetleri *Portekizlilere* başarıyla mukâvemet ederek, iki gemilerini imha etmiş, bir tane *ğurabı* esir almış, geri kalanını da **Hindistan**'a kadar kovalamıştır.⁷⁸

KAYNAKÇA

- 'ABBÂDE, 'Abd el-Fettâh (1913). *Sufun el-Ustûl el-İslâmî*, Mısır.
- 'ABD ed-DÂYİM (1997). *'Abd el-Azîz Mahmûd, Mısır fî Asr el-Memâlîk ve el-Osmâniyyîn*, Kâhire.
- 'ABD el-'AZÎZ (1992). *Tarih Şeref, el-Mû'cez fî Tarih el-Keşf el-Coğrafi*, İskenderiye.
- ABÂZA, Fârûk Osmân (Tarihsiz). *Eser Tahavvul et-Ticâret el-Âlemiyye ilâ Re's er-Recâ es-Sâlih 'alâ Mısır ve 'Âlem el-Bahr el-Mutavassit Esnâ el-Karn es-Sâdis 'Aşer*, Kâhire.
- ABULAFIA, David (1995). *Tarih Boyunca Akdeniz Uygurlukları*, (Ter. Nurettin Elhüseyini), İstanbul.
- ARNOLD, David (1995). *Coğrafi Keşifler Tarihi*, (Çev. Osman Bahadır), İstanbul.
- ASHTOR, Eliyahu (1992). *Technology, Industry and Trade*, Great Britain.
- ÂŞUR, Saîd 'Abd el-Fettâh (1976). *el-'Asr el-Memâlîki fî Mısır ve eş-Şâm*, Kâhire.
- AYALON, David (1956). *Gunpowder And Fire Arms in the Mamluk Kingdom*, Londra.
- BAYUR, Y. Hikmet (1987). *Hindistan Tarihi*, Ankara.
- BOORSTIN, Daniel J. (1996). *Keşifler ve Buluşlar*, (Ter., F. Dilber), Ankara.
- BOSTAN, İdris (1992). *Osmanlı Bahriye Teşkilatı*, Ankara.
- (2007). *Osmanlılar ve Deniz*, İstanbul.
- BRUMMET, Palmira (2009). *Osmanlı Denizgücü*, (Keşifler Çağında Osmanlı Denizgücü ve Akdeniz'de Diplomasi), İstanbul.
- ÇETİN, Altan (2007). *Memlûk Devletinde Askerî Teşkilât*, İstanbul.
- DUHMAN, Muhammed Ahmed (1990). *Mu'cem el-Elfûz et-Tarihîyye fî el-'Asr el-Memlûkî*, Dımaşk.
- el-HÂDİM, Semîr Ali (1989). *eş-Şark el-İslâmî ve el-Garb el-Mesîhî*, B.Y.Y.
- eL-KALKAŞANDÎ (1922). *Ebü el-'Abbâs Ahmed b. 'Ali, Subh el-'Aşâ fî Snâ'at el-İnşâ*, Kâhire.
- eL-MA'BERÎ (1987). *Zeyn ed-Dîn 'Abd el-'Azîz el-Ma'berî, Tuhfet el-Mucâhidîn fî Ba'd Ahbâr el-Burtuğâliyyîn*, (Tah. Emîn Tevvîk et-Tayyibî), Trablus.
- en-NUVEYRÎ el-İSKENDERÂNÎ Muhammed b. Kâsım b. Muhammed (1968). *Kitâb el-İlmâm fihâ Cerret bili el-Ahkâm ve el-Umûr el-Makdiye fî Vaka'a el-İskenderiye*, (Tah. Azîz Süryâl 'Atiyya), Haydarabad.
- es-SELMÂN, Muhammed Hamîd, el-Ğazve el-Burtuğâli li el-Cenûb el-'Arabi ve el-Halic -fî el-fetre mâ beyne 1508-1565, İskenderiye, 2000.
- HESS, Andrew C. (1970). "The Evolution of the Ottoman Seaborne Empire in the Age of the Oceanic Discoveries, 1453- 1525", The American Historical Review, C. 75, No. 7.
- İBN ECÂ, Muhammed b. Mahmûd el-Halebî (1986). *Ruhlet Emîr Yeşbek, el-'Irâk beyne el-Memâlîk ve el-'Usmaniyyîn el-Etrâk ma' Rihlet el-Emîr Yeşbek min Mehdî ed-Devâdâr*, (Tah. Muhammed Ahmed Duhmân), Dımaşk.
- İBN İYÂS, Zeyn ed-Dîn Muhammed b. Ahmed el-Hanefî (1931). *Bedâ' ez-Zuhûr fî Vakâ'i ed-Duhûr*, (Tah. Muhammed Mustafâ/Moritz Sobernheim), İstanbul.
- KÂTİP ÇELEBÎ, 'Abdullah b. Mustafa (2007). *Tuhfet el-Kibâr fî Esfâr el-Bihâr*, (Haz. Orhan Şâik Gökyay), İstanbul.
- KOPRAMAN, Kâzım Yaşar (2002). "Mısır Memlûkleri (1250-1517)", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 5, Ankara.
- KÜÇÜKKALAY, Ahmed Mesud (2001). *Coğrafi Keşifler*, İstanbul.
- LEBÎB, Subhî (2002). "Eyyübiler ve Memlûkler Devrinde Mısır'ın Ticaret Politikası", (Ter. Altan Çetin), *Nüsha*, Yıl: 2, Sayı: 4.
- NUHAYLÎ, Derviş (1974). *es-Sufun el-İslâmîyye*, İskenderiye.
- ORHONLU, Cengiz, "XVI. Asrın İlk Yarısında Kızıldeniz Sahillerinde Osmanlılar", *Tarih Dergisi*, Cilt 12.
- ÖZBARAN, Salih (2009). "Avrupa'nın Okyanuslarda Yayılması ve Akdeniz Dünyası", *Türk Denizcilik Tarihi*, (Edt. İ. Bostan-S. Özbaran), İstanbul, C. 1.

⁷⁷ Şeyh Ziyen ed-Dîn, *Tuhfet el-Mucâhidîn*, s. 85.

⁷⁸ Şeyh Ziyen ed-Dîn, *Tuhfet el-Mucâhidîn*, s. 87.

- PIRENNE, Henri (1944). *Ortaçağ Kentleri*, (Çev. Ş. Karadeniz), İstanbul.
- POPPER, W. (1957). *Egypt And Syria Under The Circassian Sultans*, Berkeley.
- SERVANTIE, Alain (2007). "Giovanni-Francesco Giustiniani: Osmanlı Donanmasına Venedik Teknik Yardımı (1531-1534)", *Türkler ve Deniz*, (Edt. Özlem Kumrular), İstanbul.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (1988). *Osmanlı Devlet Teşkilâtına Medhal*, Ankara.
- WANSBROUGH, John (1969). "A Mamluk Ambassador to Venice in 903/1507", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London*, Vol. 26, No. 3 (1969).
- (1965). "Venice and Florence in the Mamluk Commercial Privileges", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London*, Vol. 28, Part 3.